

LKT = Lietuvių kalbos tarnės: Chrestomatija. Vilnius, 1970.

LKA II = Lietuvių kalbos atlasas. T. 2. Vilnius, 1982, 66 žeml.; Komentarų p. 78.

Dėl būtojo dažninio laiko dalyvių atributinės vartosenos

Akademinėje tritomėje „Lietuvių kalbos gramatikoje“ nurodoma, kad atributiškai yra „vartojami esamojo, būtojo kartinio ir būsimosio laiko veikiamieji dalyviai, taip pat esamojo, būtojo ir būsimosio laiko neveikiamieji bei reikiamybės dalyviai“ (LKG 2 332). Iš esmės tas pats teiginys vienatomėje „Dabartinės lietuvių kalbos gramatikoje“ skelbiamas taip: „Požymio reikšmė vartojami visi dalyviai, išskyrus būtojo dažninio laiko veikiamuosius dalyvius ir pusdalyvius“ (DLKG 369. Išretinta cituojant). A. Paulauskienė „Lietuvių kalbos morfologijoje“ (1994, 359), priminusi ką tik pacituotą LKG nuostatą, būtojo dažninio laiko dalyvių linksniavimą (su juo susijusi galima atributinė jų vartoseną) apibūdina kaip potencinės paradigmos pavyzdį: „[...] visa šio laiko linksnių sistema išgalvota tų, kurie rašo gramatikas, pagal atributiškai vartojamų laikų pavyzdį. Tuo būdu gaunama būtojo dažninio laiko linksnių paradigma, kurios formos kalboje nevartojamos. Bet gal kada nors bus vartojamos“.

Čia ir norėčiau pasakyti, kad būtojo dažninio laiko veikiamieji dalyviai jau yra vartojami atributiškai, DLKG terminu tariant, požymio reikšmė. Tiesa, šitoks vartojimas yra gana retas. Pavyzdžių turiu iš J. Balčikonio verstų pasakų, J. Apučio grožinės prozos, iš laikraščių ir šių dienų verstinės literatūros. Atributiškai pavartoti rasti šie linksniai: vienaskaitos bei daugiskaitos vardininkas ir galininkas, daugiskaitos kilmininkas. Pvz:

Prakeikta, dar kartą prakeikta šventoji harmonija, dar tada, vaikystėje, taip dažnai aplankydavusi juos tris Aput 48; Įsigalėjus savarankiškai ekonomikai, kurioje produkcija atitinka suvartojimą, liovėsi kova už rinkas, anksčiau būdavusi pagrindinė karų priežastis Čepl 228; Taigi eglutės nelinksmino nei saulės šviesa, nei paukščiai, nei rausvi debesėliai, plaukdavę rytą vakarą ties ja padangėmis Balč 87; Prisiminė retsykiais ateidavusį niūrų kirpėją, kuris nugremždavo jam smakrą Čepl 272; [...] Benas, kai skaitydavo kokias pasakas apie gerąsias senutes, padėdavusias Joneliui kvailiukui, visada galvodavo apie Gapšienės trobelę Aput 62; Mes net turėjome nuolatinį žiūrovų, kasdien ateidavusių dainuoti, šokti, žaisti drauge su mumis LM 1985 08 17.

Būtojo dažninio laiko dalyvių vartojimas požymio reikšmė, rodos, sietinas su kalbos intelektualizacijos tendencija. Šiuo atžvilgiu visai panašiai, tik kur kas dažniau, yra vartojami būsimosio laiko veikiamieji dalyviai (juos būtų tikslinga aptarti atskirai).

Kazimieras Župerka

ŠALTINIAI

Aput – Aputis J. Skruzdėlynas Prūsijoje. Vilnius, 1989.

Balč – Andersen H. K. Pasakos / Vertė J. Balčikonis. Vilnius, 1966.

Čepl – 1984-ieji / Iš anglų kalbos vertė V. Čepelėjus. – Orvelas Dž. Gvyulių ūkis. 1984-ieji. Vilnius, 1991. P. 79–330.

LM – „Literatūra ir menas“.